

Iz knjige sirot.

Josip Vandot.

VIII.

Mrak se je bil že storil, ko je prišel Andrejec do senožeti, kjer je bil pasel vse leto. Temna in polna snega je ležala tam njegova draga senožet. Mirno in tiho je bilo vse okrog; le sneg je pošumeval nalahko in komaj slišno, in sem iz daljave so prihajali enakomerni, šumljajoči glasovi modre Pišence.

Zašumelo je enkrat grmovje, in dve srni sta se prikazali kraj senožeti. Obstali sta in gledali radovedno samotnega dečka, ki je stal ob ograji. A obrnili sta se takoj in brzeli preko senožeti k vasi. Pogledal je Andrejec za njima in vzdihnil globoko iz srca.

Postajalo je vedno temnejše, in sneg je padal vedno gostejše... Zazeblo je dečka; globoko v žep je vtaknil zmrzle roke in zahrepenel po gorki peči v veliki izbi Črnetovega doma. Oj, stiskal bi se tam v zapeček; stric Grega sedijo tam spodaj na klopi in pripovedujejo lepo povest. Vsa soba je polna dece iz sosednih hiš. Luč gori na mizi. Po sobi pa hodi radost, in prijetna toplota se širi...

Vzdihnil je nanovo Andrejec. Oh, kam je zašel ta nesrečni večer! Kroginkrog sama snežna odeja in nikjer kotička, kamor bi se stisnil in si ogrel premrzle ude. Le sneg pada, in mraz ga vedno bolj trese. Pri Črnetovih pa je topla peč in radost hodi po sobi... Kaj, ko bi šel nazaj? Odprl bi tiho vrata in smuknil na peč. Lepo bi se ogrel in poslušal strica Grego. Medtem pa, ko bi poslušal, bi zaprl oči in bi zaspal prijetno in mehko na gorki peči. Zunaj pada sneg, a njemu je tako gorko v prijazni izbi... Kaj ko bi šel nazaj?

Ne! Gospodar ga je spodil in mu rekel, naj mu ne pride več pred oči. Nikoli ne pojde več nazaj, četudi bi ga gospodar prosil. Ne bode ga videla več Črnetova velika izba; ne bode več sedel na gorkem zapečku in poslušal strica Grego. — A kam naj gre? Bože mili, kam naj stopi sredi snežnega meteža, da si ogreje premrzle in otrple ude?

Bolestno zastoče Andrejec. Zebe ga, da se mu trese brada. Nog pa že ne čuti več in skele ga prsti na rokah. Ravno v obraz mu siplje veter mokri sneg, in noč že postaja, temna noč. Drugega ne vidi pred sabo kakor meglo in belo odejo na zemlji. Kam naj se obrne, da najde gorak kotiček, da se ogreje?

Tedaj pa se spomni Andrejec mestne gospe. Ali mu ni rekla, da naj pride k nji, kadar mu bo hudo? O, da — tako je rekla takrat, in čudno, da se ni prej spomnil tega. Gospa bi ga gotovo ne pognala vun v sneg. K peči bi sedel in se ogrel.

Vzradosti se Andrejec te misli. Še tesneje stisne k sebi suknjič in se napoti nazaj proti vasi. Mede okrog njega, in do kolen se pogrezava v sneg. Truden je tako, da bi se najrajši kar vsedel v mehki sneg. Toda misel na gorko peč pri mestni gospej ga bodri, da se ne vda izkušnjava. Hodi že dolgo; celo večnost že hodi, a nikjer še ni hišice, nikjer prijazne luči, ki bi ga povabila v gorko sobo.

„Saj bi moral že biti v vasi,“ se začudi. „Hodim že dalje nego uro.“

Postane in gleda v temo in meglo. A ničesar ne vidi. Še pes ne zalaja nikjer. Le sneg prši in se zaletava v njegovo mrzlo lice.

„Ne pridem do hiše,“ pomisli. „Nikoli ne pridem do vasi.“

Strah ga obide in obup se ga polasti. Stoji tam in se drži komaj pokoncu. Mimo njega šine zajec — v velikih skokih beži gor v les. Tri srne se mu približajo in se ustavijo dva koraka pred njim. Gledajo ga z velikimi očmi in ugibajo, čemu se klati ta dečak tako pozno in v takem vremenu okrog, ko ga doma čaka gorka peč in radost. Zmigajo z glavami in odbeže v noč in meglo.

Andrejec stopi naprej, noge se mu šibe in po vsem telesu ga trese mraz. „Samo, da pridem h gospe, potem bo pa vse dobro,“ ponavlja in hrabri samegasebe.

Zopet je hodil dolgo, dolgo. Zdelo se mu je, da je že minila cela večnost, odkar je zapustil Črnetovo hišo. Obupan je bil takrat in ni vedel, kam. Samo naprej je šel po snegu in mrazu, dokler ni prišel do drage senožeti. In tam se je spomnil blage gospe in pri njej hoče zdaj iskati tolažbe in pomoči.

„Pa če jo bom dosegel?“ podvomi spet ubogi deček. „Če pridem do hišice? ...“

Podvomi in stopa počasi, vedno počasneje naprej. Skoro ne čuti več premrzlih udov; samo skeli ga nekje, a sam ne vé, kje. Truden je do smrti — a nikjer se ne prikaže vas. Nikjer ne zasveti prijazna in drobna lučka, da ga povabi v prijetno zakurjeno sobo. Napenja oči in gleda v noč in meglo, a zaman. Zavpije tupatam; a njegov glas je slab in utihne že dva koraka pred njim.

„Oj, ne dosežem prijazne hišice,“ se zamisli in zajoče. „Ne zasveti mi prijazna lučka ...“

A vendar še stopa naprej. Do zasneženega plota pride in nedaleč od tam stoji drevo, visoko in široko. Manj snega je bilo tam, in veter ni bril takó.

„Odpočijem se tu,“ dé Andrejec. „Potem pa pojdem naprej ...“

Vsede se na mehki sneg in gleda okrog sebe. A ne more dognati, kje se nahaja. Glava se mu nasloni na plot in težke oči se mu zapro. Še enkrat jih odpre, in takrat se mu zazdi, da je ponehal' sneg, in da se je zasvetila tam v daljavi lučka, drobna in prijazna.

„Hvala Bogu, pri hišici mestne gospe sem,“ vzdihne in zapre zopet oči. Še niže se mu skloni glava, in zdaj ni čutil več mraza... Oj, tako hitro je prišel sedaj do hišice ljube gospe! Potrkal je, in gospa sama mu je odprla.

V sobo ga pelje in tam je tako prijetno in toplo. Čudno, tam pri peči kadi stric Jozov Grega iz svoje pipe, in Nežica sedi kraj njega in posluša lepo povest. Čudi se Andrejec temu, kako da je sestra zdaj doma. Saj je v mestu in hodi v velike šole... Pa se nasmeje Nežica, sladko in srebrno se nasmeje, pa mu pravi: „Oj, Andrejec! Kaj ne veš, da je že Božič, in da sem prišla na počitnice domov?“

Začudi se Andrejec, in zdaj mu je vse jasno. Ves mesec je hodil po snegu in megli okrog! Čudno, da je mogel vztrajati toliko časa. Čudno, da ni zaspal tam v snegu... A Nežica mu ne pusti misliti takih misli. Za roko ga prime in pelje v sosedno sobo. Andrejec se preobleče tam v lepo in gorko obleko. Potem pa stopi nazaj v izbo. Ravno prižiga tam stric Grega svojo pipo, da prične novo povest. Nežica mu gleda v obraz, in tam pri mizi sedi mestna gospa in se mu smehlja prijazno.

„Oj, stric, tisto dajte o zlobnem graščaku in o siroti Jelici,“ pravi Andrejec in se oklene stričevega vrata. A stric zmaje z glavo in pravi: „Naj zapoje rajši Nežica o pastirčku Anžku in naj zaigra na gosli. Lepo se je naučila tam v mestu.“

Gospa prikima tam pri mizi. Nežica pa vzame s stene gosli. Nekaj časa navija strune in jih uglašuje. Potem pa začne igrati in peti o revnem pastirčku Anžku. Žalostna je ta pesem, in Andrejcu je skoro hudo v srcu. Stisne se k peči in posluša, posluša...

„O, prosi oblačka na nebu,
naj bratca ti enega da,
in grob naj mamico drago
za dneva ti vrne vsaj dva...“

Pa posluša Andrejec, glavo naslonjeno na roko. V tla gleda in pre-mišlja. Lepa pesem utihne, tiho in lahko, kakor glas zvončka na daljni poljani. Andrejec dvigne glavo in se globoko začudi. Saj ni v izbi mestne gospe, tam na srebrenem gradu je v tihem gaju na planini. Zlata dvorana se sveti kraj njega, in angel stoji tam in drži v roki bleščeče gosli. Pa je mislil prej, da je Nežica. Nikjer ni gospe in tudi strica Grege ni nikjer. Le častitljiv starček sedi tam pri mizi in bere zlato knjigo.

„Oj, dedek, kakšna je tista knjiga?“ povpraša Andrejec in stopi bliže. A starček ga pogleda in izpregovori: „Saj sem ti že enkrat pravil, da je to knjiga, kjer so zapisane sirote vsega sveta. Glej, tudi tvoje ime je tukaj.“

Pokaže mu zlato stran, in Andrejec zapazi tam svoje ime. A starček vzame z mize črno oglje in prekriza vso stran. Nasmehne se Andrejcu, pa mu pravi: „Zato sem prečrtal tvoje ime, ker nisi zdaj nič več sirota. Glej, ta srebrni grad je zdaj tvoj. Dolgo boš živel srečno in zadovoljno, in ta angel ti bo godel na zlatih goslih najlepše pesmi.“

Ko starček to izgovori, izgine kar naenkrat. Sam ostane Andrejec z angelom v svetli dvorani. Čudi se vsemu temu in zapopasti ne more. Obrne se k angelu in pravi: „Povej mi, zlati angel, ali je res to, kar mi je rekel dobri starček?“

Angel pokima in mu odgovori: „Res je, Andrejec. Lepo bova živela v tem gradu in ne bo nama hudega.“

„Toda zakaj je mene zadela taka sreča?“ vpraša Andrejec. „Mene ubogega pastirčka?“

Angel mu položi roko na glavo. „Andrejec,“ pravi, „siromak si bil in si trpel dosti v svoji ubožnosti. Celo večnost si hodil po snegu in vetru, a nisi imel kotička, kjer bi si ogrel svoje mrzle roke. Hudo ti je bilo, pa zdaj si dobil nagrado — srebrni grad si dobil, kjer ti bo vedno dobro...“

Angel umolkne. Andrejec pa stopi k oknu in pogleda vun v veseli svet. Oj, kako je vse krasno tam zunaj. Kamor pogleda oko, vse v zelenju in cvetju, a nad zelenjem in cvetjem bele planine, nad planinami pa modro nebo. In tam daleč doli ga pozdravlja njegova ljuba senožet. Vsa je v cvetju in polna krilatih pevcev in metuljev mrgoli na njej.

„Pozdravljena, zlata senožet!“ zakliče Andrejec skozi okno. In čuj — popolnoma razločno sliši pesem krilatih pevcev, ki so sedli tam daleč na senožeti na košato drevo. Sladka pomladna pesem je to, ki jo razume samo pastirček, ko sedi samotni na solnčnem obronku in strmi v pomladni svet... Andrejcu se širi srce ob teh glasovih; neka sladka trudnost se ga poloti. Glavo položi na okno in sede na stol. Kakor bi bili že daleč, daleč tisti glasovi, se mu zdi. Tišji, vedno tišji prihajajo, čuje se le še kot pri-tajeno šuštenje... potem pa utihne... utihne za vedno...

* * *

Gospa Amalija je sedela v dobro zakurjeni sobi pri mizi. Čitala je iz debele knjige povest o daljnih, daljnih krajih. Tiho je bilo po sobi, le ogenj je prasketal v peči. Pogledala je gospa naposled od knjige in jo zaprla. Prišle so tedaj k nji misli in spominjala se je lanskega leta. Tako je sedela dolge zimske večere z Ivanom. Prijetno jima je bilo, in pogo-varjala sta se o teminonem. Da lepo je bilo takrat; a zdaj je ona zapuščena in sama... Žalost je prišla k nji, in gospa je mislila žalostne misli.

Iz teh misli jo je zbudilo tiho trkanje. Šla je k durim in jih odprla. V sobo je stopil star mož zagrnjen v dolg kožuh, in je držal prižgano svetilko v roki. Začudeno ga je gledala gospa in ni izpregovorila besede.

A ko se je starček odkašljaj, je dejal: „Ne zamerite mi, gospa, da prihajam k vam tako pozno. A sila je, sila. Veste, že ves večer iščemo Kovačevega Andrejca — siromaka, ki je izginil že popoldne iz hiše. Mislil sem, da se je oglasil kaj pri vas, ker je vedno govoril samo o vas.“

„Ne, že dolgo ga ni bilo pri meni,“ je odgovorila gospa in se je prestrašila. „Za božjo voljo, kaj se mu je pa pripetilo?“

„Oh, gospa,“ je odgovoril Grega žalosten, „bojim se, da je obtičal kje v snegu in zmrznil... Hudo mi je, gospa; oj, hudo, saj sem ga imel rad kot svojega otroka.“

In stari pastir je šinil z rokavom preko oči. Gospa pa je položila roko na njegovo ramo. „Dobri človek, nikar ne zamujajte časa! Pojdite iskat

ubogo siroto! Morda še živi... Vsak trenotek je dragocen. Vso vas skličite in recite, da ji bo gospa iz mesta bogato plačala ves trud... Oh, idite, idite, dobri človek!"

Grega pa je že sam hitel iz hišice. Stopil je dol na pot in glej, približala se mu je gruča mož, ki je imela v svoji sredi majhnega dečka. Natančneje ga je pogledal Grega in spoznal Gromovega Mihca.

„Oj, Grega!“ so mu zaklicali možje. „Deček mora tičati nekje v snegu. Ta-le Mihec ga je videl, ko je šel proti senožetim.“

„Bog se usmili!“ je vzdihnil stari pastir. „Pojdimo hitro! Morda ga dobimo še živega.“

Hiteli so možje; z njimi pa je hitel tudi Mihec. Skoro ponehal je sneg, samo pršil je še. Pretrgali so se oblaki na nebu in mesec je posijal v mirni, zasneženi gorski svet... Hitro je stopal Mihec, in v srcu je obujal veliko, veliko kesanje. Glej, videl je Andrejca, ko je spel proti senožetim. Za hišo je stal in gledal dolgo za njim. Potem pa se je naredil mrak, in Andrejec je izginil daleč, daleč tam v gori. — Na gorki peči pa je slišal, kako so se pogovarjali, da je izginil Andrejec. Pozno je že bilo, ko je prišel sosed in pripovedoval, kako iščejo povsod Črnetovega pastirčka, pa nihče ne ve, kam je izginil. „Bog ve, kodi tava siromak po mrazu!“ je sklenil žalostno sosed svoje pripovedovanje.

„Prav mu je!“ se je posmejal Mihec naskrivnem. „Samo jaz vem, kod hodi Andrejec. Pa ne povem nikomur — naká, nikomur!... Čemu me je pa pretepel tam na senožeti?“

In molčal je Mihec trdovratno. Pozne ure so že bile, ko je stopil v sobo Jozov Grega. Samo malo pogret se je prišel in hotel takoj spet v noč.

„Ali ste že dobili kako sled za Andrejcem?“ je vprašal gospodar Grom. A odmignil je Grega z glavo in rekel žalostno:

„Oj, ne... Če še dobimo reveža, pa ga najdemo gotovo že mrtvega. — Lahko noč.“

In odšel je Grega žalosten in potr. Mihec pa je postajal vedno bolj nemiren. Polotil se ga je kes, da ni povedal, kje je videl Andrejca. Ni mogel več ležati mirno na peči; obrnil se je zdaj na to, zdaj na ono stran in zapiral oči. A kakor hitro jih je zaprl, je videl pred sabo Andrejca. Tam v snegu leži mrtev in se ne gane več. Strah je bilo Mihca in kesal se je, da ni povedal že prej vsega. Oj, da ni molčal, pa bi bil Andrejec zdaj še živ! Kaj za to, če ga je bil Andrejec pretepel nekoč tam na senožeti! Saj je imel prav — še bolj naj bi ga bil!... Maščevati se je hotel Mihec nad njim, pa je molčal za to. A ker je molčal, je umrl Andrejec tam v snegu. In nihče drugi ni kriv njegove smrti kakor Mihec-morilec.

Mihec se je prestrašil te misli, da so se mu lasje kar zježili na glavi. Poskočil je kvišku in gledal dol na zagrnjeno okno. Zdelo se mu je, da se pregiblje belo zagrinjalo. Zdajpazdaj se odgrne in v sobo pogleda mrtvi Andrejec in ga zatoži očetu, da je on kriv njegove smrti. Oj, Mihec, Mihec!...

Preplašen skoči Mihec s peči in hiti k mizi, kjer sedi oče. „Oj, oče!“ zakliče obupno. „Jaz vem, kje je Andrejec . . . V mraku sem ga videl, ko je šel proti senožeti . . .“

Hitro vstanejo oče Grom in že oblačijo debeli kožuh. „Pa je res, Mihec?“ vprašajo. „Ali se ne lažeš?“

„Oj, ne,“ zatrjuje Mihec. „Dobro sem ga videl . . . Pa sem molčal, ker me je Andrejec pretepel . . . Oj, oče, tudi jaz grem z vami . . .“

Pograbil je Mihec suknjič in črno kučmo, pa je pohitel za očetom. Sosede sta poklicala; potem pa so odšli preko pašnika proti senožeti. Srečal jih je tam Jozov Grega in se jim pridružil. Prišli so do razpotja in se ustavili.

„Ali veš, po kateri poti je šel?“ se je obrnil Grega k Mihcu.

„Ne, tu ga nisem videl več,“ odvrne Mihec, sklepetajoč z zobmi.

„Najboljše je, da se razdelimo,“ svetuje Grom. „Vi, Grega, pojdite z Mihcem po stranski poti, mi gremo pa po glavni.“

Razdelili so se, in Mihec je stopal za Jozovim Gregom. Prišla sta do visokega drevesa, ki se je dvigalo vse zasneženo kraj plotu. Grega je gledal pazno na tla, če bi morda kje zapazil sledove. Mesec je svetil jasno in le tupaťam se je skril za gost in črn oblak. Zazdelo se je Gregi, da vidi na pol zametene sledove. Ustavil se je in posvetil z svetilko — in res, bili so to človeški sledovi, ki so vodili naravnost k plotu pod visoko drevo. Naglo je šel Grega za sledovi in Mihec mu je sledil plašno in boječe.

Resnično — ležal je tam deček, le malo pokrit s snegom. Glavo je imel naslonjeno ob plot in ležal je tiho in pokojno.

„Andrejec!“ je zaklical stari pastir, in oči so se mu porosile. Postavil je svetilko kraj dečka in pokleknil v sneg. Z rokami ga je dvignil od tal, a Andrejec je bil trd in mrzel. Kakor majhno dete, tako ga je držal Grega v naročju in ga stiskal k sebi.

„Andrejec!“ je zaklical na novo stari pastir, a Andrejec se ni ganil; njegovo srce ni bilo več.

„Mrtev je,“ je pomislil Grega, ko mu je gledal v mirni obraz in zaprte oči. „Mrtev je siromak . . .“

A že v naslednjem trenutku ga je navdalo upanje, da morebiti še ni mrtev. Morda se še prebudi v življenje, morda, če pokličejo zdravnika.

„Oj, teci, Mihec, teci, kolikor moreš!“ je dejal dečku, ki je stal kakor okamenel ves čas poleg pastirja. „Teci k zdravniku, pa mu reci, naj pride hitro, hitro k mestni gospe!“

Zganil se je Mihec kakor v težkih sanjah. Toda hitro se je obrnil in tekel proti vasi, kolikor je mogel. Le ena misel je bila, ki ga je podila kot veter, da se ni mogel ustaviti niti za trenotek.

„Andrejec je mrtev . . In ti si kriv njegove smrti!“

Podila je Mihca ta grozna misel. Ježili so se mu lasje in mrzel pot ga je oblival. Bežal je kakor veter. Kučma mu je padla v sneg, a on ni čutil tega. Le dalje, dalje je bežal in ni čutil snega pod seboj. Trikrat se je udril globoko v sneg, a takoj se je spet oprostil in hitel dalje.

O dobra, krotka živalca!

Hvala Bogu, tu je že vas in tam je hiša, kjer stanuje zdravnik! Od-
dahnul se je Mihec in potegnil za zvonec. V naslednem hipu je pogledal
zdravnik skozi okno in je videl pri vratih dečka, brez kučme, vsega po-
kritega s snegom.

„Takoj... takoj v hišo mestne gospe!“ je zasopel Mihec in ni mogel
več. Zaprl se je okno, in luč se je zasvetila v zdravnikovi sobi. Mihec
pa je že bežal naprej. Do doma je pribežal in se stisnil k peči. Na vsem
životu se je tresel in zakrival obraz v roke.

Gledala ga je mati in zaskrbelo jo je. Slekla je Mihcu jopič in mu
rekla: „Takoj pojdi v posteljo! Dobro te odenem, da se ne prehladiš.“

A Mihec ni mogel več. Mati ga je slekla in zanesla v posteljo. Z
dvema odejama ga je pokrila, a Mihec se je tresel vednobolj. Čudno so
mu žarele oči, in po obrazu so mu tekale potne srage.

„Oj, mama, mama — videl sem ga,“ je ponavljal. „Videl sem ga...
pa je mrtev, oh, mrtev.“

Komaj slišno je šepetal Mihec in se je zdrznil pri vsaki besedi. Mati
pa je jokala in brisala Mihcu pot raz vroče čelo. Črez nekaj časa pa se
je pomiril Mihec in zaprl oči, kakor bi bil zaspal. Toda kmalu jih je spet
odprl in gledal prestrašeno na mater.

„Mama, oj, mama!“ je zašepetal komaj slišno.

Mati se je nagnila k njemu, in Mihec ji je šepetal: „Ubogi Andrejec!...
Videl sem ga — ves je bil pokrit z snegom in je bil mrtev... Pa veste,
mama, kdo je kriv njegove smrti? — Jaz, ubogi Mihec... oj, nesrečni
Mihec!“

Dve veliki solzi sta zdrseli po dečkovih rdečih licih. Z robcem jih
je obrisala mati, in tako neizrečeno hudo ji je bilo pri srcu! Po laseh je
pobožala ubogega Mihca in mu odgovorila:

„Oj, Mihec, kaj govoriš take besede? Nihče ni kriv njegove smrti...
Bogu se je dopadlo tako, in Bog sam ve, kako je prav...“

A Mihec ni več slišal materinih besedi. V zid se je okrenil in govoril
čudne in zmedene reči. Kraj njega pa je sedela mati in molila za sinčka
in Andrejca...

Na planine!

Na planinah rózni
solncece blišči;
na planinah v rosi
trava se blesti.

Na planinah solnčnih
rožice cvetó;
na planinah v senci
ptičice pojó.

Tam je zadovoljstvo,
sreče tihi stan,
in zato, planinski
svet, si tak krasan.

Mokriški.

